

REFERAT

20. juni 2023

Møde i Det Særlige Bygningssyn

Torsdag den 15. juni 2023 kl. 10.15 – 14.15

i Slots- og Kulturstyrelsen, København, Hammerichsgade 14, 5. sal.

Mødelokale: 5.02

Det Særlige Bygningssyn
c/o Slots- og Kulturstyrelsen,
Center for Kulturarv,
Fejøgade 1, 2. sal
4800 Nykøbing F.

Mia Kroer Ræbild
Arkitekt Cand. Arch./Sekretær for
Det Særlige Bygningssyn
Dir. 33 74 52 68

Fra Bygningssynet deltog:

Formand, kulturarvschef, ph.d. Jens Toftgaard, professor MSO, arkitekt MAA Nicolai Bo Andersen, arkitekt Jens Andrew Baumann, bestyrelsesmedlem BYFO Thomas Garth-Grüner, arkitekt Peter Hee, byplanlægger Thina Wallin Jensen, seniorforsker Ulla Kjær, arkitekt Sara Aasted Paarup, museumschef Frank Allan Rasmussen og museumsinspektør Mette Slyngborg.

Afbud fra:

Stadsarkitekt Lisbet Wolters.

Fra Slots- og Kulturstyrelsen deltog:

Enhedschef Merete Lind Mikkelsen, arkitekt Frederik Arqaluk Rosing, arkitekt Rasmus Wieleman, specialkonsulent Helle Weile, specialkonsulent Johan Westh Hage, kunsthistoriker Nanna Secher Larsen, specialkonsulent Caspar Jørgensen, specialkonsulent Vibe Ødegaard og specialkonsulent Mia Kroer Ræbild (referent).

DAGSORDEN

1. Referat af Det Særlige Bygningssynsmøde den 4. maj 2023

Der var ingen bemærkninger til referatet.

1.1 Habilitet

Jens Andrew Baumann erklærede sig inhabil i forhold til pkt. 4.1 Liselund.

2. Meddelelser

2.1 Orientering om medarbejdersituation

Enhedschef Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at hun stopper i styrelsen pr. 30. juni 2023, samt at arkitekt Rasmus Wieleman stopper pr. 31. juli 2023. Hertil kommer at arkitekt Aida Kjær Masoudian er blevet ansat i et halvårligt vikariat indtil 31.12.2023, og at Mia Christina Forslund pr. 1. juni 2023 er blevet ansat som studentermedhjælper.

2.2 Orientering om Det Særlige Bygningssyn

Mia Kroer Ræbild orienterede om, at Kulturministeriets Departement dags dato har orienteret synsmedlemmerne om, at deres beskikkelsesperiode først udløber d. 30. september 2023 grundet en dateringsfejl i det oprindelige beskikkelsesbrev.

2.3 Aarhus Universitet – indsigelse fra Havehistorisk Selskab

Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at Havehistorisk Selskab den 8. maj 2023 indsendte en indsigelse til Slots- og Kulturstyrelsens tilbagetrækning af fredningen af Aarhus Universitet. Vicedirektør Sidsel Nordengaard besvarede henvendelsen telefonisk samt pr. mail dateret 1. juni 2023. I mailen refereredes til, at Lene Van Deurs og Sidsel Nordengaard havde drøftet den videre vej frem angående arbejdet med fredning af dele af Aarhus Universitet, og at den videre proces bliver, at styrelsen vil gå i dialog med Det Særlige Bygningssyn om sagens videre forløb.

Bygningssynet tilkendegav, at de ønskede at få henvendelsen fra Havehistorisk Selskab tilsendt.

2.4 Klagesager

Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at Kulturministeriets departement har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag på opførelse af en fritliggende udstillingsbygning på det fredede anlæg, Arsenalvej 8, Arsenalet i Rønne, Bornholms Regionskommune.

Kulturministeriet har lagt vægt på bygningsfredningslovens § 1 og værdibeskrivelsen i fredningsgennemgangen, samt at Kulturministeriets faglige rådgiver er enig i Slots- og Kulturstyrelsens vurdering. Den faglige rådgiver udtaler bl.a., at der på trods af, at udstillingshallen ikke er markant synlig fra de omkringliggende veje og stier, vil den være meget synlig ved færdsel på selve voldanlægget og her sløre opfattelsen af de fritliggende bygninger på voldanlægget. Kulturministeriet er desuden enig i Slots- og Kulturstyrelsens specifikke vurdering af, at den ønskede bygnings størrelse, placering og karakter vil svække forståelsen af det fredede anlæg og dermed fredningsværdierne.

3. Lister over byggesager i perioden 3. april til 14. maj 2023

Det Særlige Bygningssyn fik den 2. juni 2023 tilsendt svarene på de indkomne spørgsmål til byggesagslisterne.

- 3.1 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten.
- 3.2 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten over egne bygninger.
- 3.3 Der var ingen yderligere spørgsmål til klagesagslisten.

4. Byggesag

4.1 Liselund, Aunsbjergvej 6, Silkeborg Kommune

(22/09935 forelagt af Rasmus Wieleman)

Det Særlige Bygningssyn anerkender behovet for at finde en ny funktion til de funktionstømte bygninger og finder overordnet, at etablering af refugium med faciliteter til behandlings- og rekreative formål bør kunne tilpasses anlægget, som består af stuehus, stald, lader og vognport. Som udgangspunkt bemærker Bygningssynet, at alle ændringer bør udføres så de understøtter hver enkelt bygnings bærende fredningsværdier.

Det Særlige Bygningssyn finder dog ikke, at det er hensigtsmæssigt med etablering af en skorsten på stuehuset, ”der hænger”, og som ikke er forbundet til noget ildsted eller lignende.

Det Særlige Bygningssyn finder ikke, at ombygningen af kostalden i tilstrækkelig grad tager hensyn til de fredningsværdier, der knytter sig til bygningen og dens tidligere funktion som kostald. Bygningssynet finder det derfor nødvendigt, at projektet tilpasses, så bygningens oprindelige funktion som kostald også i fremtiden vil være aflæselig.

De store åbne rum og den traditionelle materialeholdning er karaktergivende for laderne. Det Særlige Bygningssyn finder på den baggrund, at udnyttelse af førstesalen i den vestlige lade med etablering af flugtvejstrappe og store glaspartier m.m. vil være forstyrrende elementer i laderne. Bygningssynet finder det derfor nødvendigt, at projektet tilpasses, så der i højere grad tages hensyn til de store åbne rum og den traditionelle materialeholdning.

Det Særlige Bygningssyn finder, at en længere bygning end vognporten vil styrke helheden og det samlede anlægs karakter, der udgøres af stuehus og avlsbygninger omkring en gårdsplads. Bygningssynet har drøftet, hvorvidt fredningsværdierne for vognporten er så svækkede, at fredningen af denne bør ophæves, eller om det vil være en mulighed at forlænge vognportbygningen så både den eksisterende fredning samt helheden omkring gårdspladsen tilgodeses. Bygningssynet finder ikke, at sagen er tilstrækkeligt oplyst til at kunne foretage denne vurdering.

På trods heraf har Det Særlige Bygningssyn drøftet den foreslåede nye bygnings udformning og materialer, og finder at den nye bygning i sortmalet træ ikke er harmonisk i forhold til de øvrige eksisterende bygninger. Den nye bygning bør indpasses visuelt og materiale-mæssigt i respekt for de fredede bygninger. Bygningssynet finder desuden, at den nye bygning fremstår uharmonisk med sine mange vindues- og dørpartier, der er placeret i en uregelmæssig takt, og anbefaler, at projektet viderebearbejdes, så fredningsværdierne i den eksisterende vognport belyses. Der bør udvikles et projekt, der bygger videre på den eksisterende vognportbygning samtidig med, at anlæggets harmoniske og stilfærdige udtryk bibeholdes. Det Særlige Bygningssyn ønsker, at sagen vedrørende denne bygning forelægges Bygningssynet igen.

Det Særlige Bygningssyn anbefaler, at den resterende del af skitseforslaget videreudvikles og bearbejdes i tæt dialog med Slots- og Kulturstyrelsen med henblik på at indhente styrelsens godkendelse af projektet.

4.2 Grøns Gård, Holmens Kanal 10, Københavns Kommune (22/18340 forelagt af Helle Weile)

Det Særlige Bygningssyn finder, at der i fredningssagen er to forhold, som skal balanceres, når der ønskes indrettet nye funktioner i de gamle palæer og andre tilknyttede bygninger ved Holmens Kanal, som alle i de seneste cirka 150 år har udgjort et eller flere sammenhængende bankkomplekser.

Det ene forhold gælder bygningernes selvstændige arkitektoniske fredningsværdier. Holmens Kanal 12, Pershiers Gård, er opført 1795 og har således en selvstændig cirka 120 år lang historie som palæ og handelshus frem til sammenlægningen med Holmens Kanal 10, Grøns Gård, i 1919. Holmens Kanal 10 er opført 1830 og har derfor sin egen tilsvarende historie som handelshus i næsten 90 år før sammenlægningen med Holmens

Kanal 12. I både Holmens Kanal 10 og Holmens Kanal 12 er der fine interiører og andre spor, knyttet til opførelsen, før sammenlægningerne.

Det andet forhold gælder bygningernes fælles bankhistorie. Denne fælles historie er igen opdelt i to overordnede fortællinger, nemlig udvidelsen af Landmandsbanken i 1919, hvorved Holmens Kanal 10 blev integreret i Landmandsbanken i Holmens Kanal 12, og senere den store sammenlægning i 1990, hvor Handelsbanken (fra Holmens Kanal 8 til og med Holmens Kanal 2, Erichsens Palæ) og Landmandsbanken fusionerede ved dannelsen af Danmarks største bank, Danske Bank. Særlig denne fusion er en vigtig kulturhistorisk brik i Danmarks nyere historie og manifesterer sig primært i bygningsskellet mellem Holmens Kanal 10 og den ikke-fredede bygning Holmens Kanal 8, hvor der blev etableret gennemgange mellem de to tidligere selvstændige banker.

Netop på grund af den lange historie som bank(er) er der overalt i det samlede bankkompleks etableret over 100 gennembrydninger over bygningsskel, hvorved de arkitektoniske og infrastrukturelle grænser mellem bygningerne er blevet sløret. Dette gælder i særlig grad for Holmens Kanal 10, som både mod Holmens Kanal 8 og Holmens Kanal 12 er tilnærmelsesvist udvisket som selvstændig bygning.

Bygningssynet er derfor på den ene side optaget af at styrke forståelsen af den enkelte bygning og dens bærende fredningsværdier, og dermed arbejde med en fysisk og visuel adskillelse af bygningerne. En adskillelse af Holmens Kanal 12 fra Holmens Kanal 10, samt en adskillelse af Holmens Kanal 10 fra Holmens Kanal 8 ville styrke denne arkitektoniske og kulturhistoriske fortælling om hvert enkelt hus. Både Holmens Kanal 12 og Holmens Kanal 10 kunne føres tilbage til de oprindelige borgerhuse, hvis sporene efter sammenlægningen blev fjernet. Hvor det for Holmens Kanal 10's vedkommende dog ville kræve omfattende ændringer, ville det kun kræve begrænsede ændringer af Holmens Kanal 12.

På den anden side ville en adskillelse af bygningerne medføre en svækkelse af fortællingen om 150 års bankhistorie ved Holmens Kanal. Bygningssynet finder specifikt, at der med den fysiske sammenhæng mellem Holmens Kanal 10 og Holmens Kanal 12, der blev etableret i 1919, og som internt knyttede de to bygninger sammen via det store nye hovedtrapperum, blev skabt en vigtig forbindelse. I og med de to bygninger har indgået i den samme fredning siden 1918, er der risiko for at lukningen af denne forbindelse vil påvirke fortællingen om bankens historie negativt.

Sammenfattende - og særligt - finder Bygningssynet det af væsentlig betydning, at hovedtrapperummet i Holmens Kanal 10 fortsat fortæller historien om den sammenhæng mellem Holmens Kanal 10 og Holmens Kanal 12, som blev skabt i 1919.

Bygningssynet finder det ikke hensigtsmæssigt, og understøttende for bygningernes bærende fredningsværdier, at tilføre et stærkt nutidigt udtryk ved at erstatte dørene i hovedtrapperummet i Holmens Kanal 10 med brandsikkert glas, hvorved der kunne opretholdes en visuel, men ikke fysisk forbindelse mellem de to bygninger. Derudover kan det ikke udelukkes, at en transparens mellem de to bygninger ville kunne være til gavn for den fremtidige anvendelse af Holmens Kanal 12.

Bygningssynet finder, at fortællingen om bankernes udviklingshistorie, som blandt andet materialiserer sig i de to bygninger, Holmens Kanal 10 og Holmens Kanal 12, og deres indbyrdes fredningssammenhæng, er vigtig og en bærende fredningsværdi – på trods af, at denne fredningsværdi ikke fremgår af fredningsbeskrivelsen. Bygningssynet finder endvidere, at et delvist status quo i trapperummet, for så vidt angår Holmens Kanal 10, hvorved alle lysningspaneler og gerichter bevares, men hvor der isættes nye branddøre imellem Holmens Kanal 10 og Holmens Kanal 12, udformet som fyldingsdøre til erstatning for de eksisterende, relativt nye døre, fortsat vil fortælle historien om bankens udvikling. Herved vil den visuelle fortælling om udviklingshistorien være intakt, samtidig med at den fysiske forbindelse mellem de to bygninger er afbrudt.

Bygningssynet finder endvidere, at fortællingen om bankernes seneste udviklingshistorie omkring 1990, som blandt andet materialiserer sig i de på samme tidspunkt etablerede forbindelser mellem de to bygninger, Holmens Kanal 8 og Holmens Kanal 10, er en vigtig kulturhistorisk fortælling.

Holmens Kanal 10 har ved ombygningen i 1919 gennemgået så omfattende ombygninger, særlig hvad angår bygningens infrastruktur, at der ikke længere er tale om en selvstændig bygning i traditionel arkitektonisk forstand. Bygningen har ikke længere egen port og indgang fra gaden, og det oprindelige trapperum er fjernet og erstattet af det nuværende store trapperum, der har adgang fra Holmens Kanal 12, og som forbinder Holmens Kanal 10 med Holmens Kanal 12 på alle etager.

Dermed finder Bygningssynet, at Holmens Kanal 10 i sit udtryk – både udvendigt og indvendigt – har underlagt sig fortællingen om bankernes udviklingshistorie og den indbyrdes sammenhæng i bankkomplekset. Hverken de to eksisterende forbindelser til Holmens Kanal 8 eller den ønskede nye forbindelse på 2. sal, påvirker derfor fredningsværdierne i væsentligt omfang og fjerner ikke opmærksomheden fra hverken det store trapperum eller det store møderum på 1. sal, som de væsentligste fredningsværdier i Holmens Kanal 10.

Ved at fortsætte og delvist udvikle de interne forbindelser i bankkomplekset bygges der videre på bygningernes seneste historie, hvilket understreges af, at også den ønskede fremtidige anvendelse som hotel kan drage nytte af disse samme forbindelser.

Det Særlige Bygningssyn indstiller derfor, at der meddeles tilladelse til endnu en forbindelse til Holmens Kanal 8, og at de to eksisterende forbindelser lovliggøres.

5. Fredning

5.1 Snedkerens Hus, Als Oddevej 56, Mariagerfjord Kommune (23/03939 forelagt af Johan Westh Hage)

Det Særlige Bygningssyn finder, at Snedkerens Hus med omkringliggende pigstensbelægning beliggende på Als Oddevej 56 i Mariagerfjord Kommune (opført 1831), har de kulturhistoriske og arkitektoniske værdier, der kan begrunde en fredning.

Bygningen er et usædvanligt velbevaret eksemplar på et traditionelt landbeboelseshus i bindingsværk fra perioden i Himmerlandsområdet.

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til den atypisk trærige bindingsværkskonstruktion med halvvalmet stråtag med halmmønning og ubrudte tagflader og to skorstenspiber i rygningen samt de ældre eller oprindelige vinduer og døre, der samlet set skaber en usædvanligt autentisk og helstøbt bygning. Hertil kommer den omkringliggende pigstensbelægning, der på traditionel og funktionel vis leder tagvandet væk fra bygningen.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til den velbevarede grundplan med forstue, soveværelse, spisestue, køkken, baggang og fadebur mod vejen og havestue, opholdsstue og to kamre mod haven samt bygningens to skorstene og de kraftige vægge i køkkenet, der vidner om ildstedets placering. Hertil kommer de gennemarbejdede og forfinede snedkerdetaljer, hvor især gerichter og lodposte skal nævnes, idet de fortæller historien om husets oprindelse som bolig for en snedker. Snedkerdekorationerne i Louis Seize-stil vidner derudover om klassicismens bevægelse fra hovedstaden til provinsen og viser et eksempel på de lokale udtryk de enkelte stilarter kunne antage ved denne vandring. Der er tillige fredningsværdier i flere ældre bygningsdele og -detaljer, herunder lofternes synlige bjælkelag, brystningspanelerne i spisestuen, de ældre eller oprindelige bræddegulve, fyldingsdøre med ældre beslag, dørgreb, gang- og låsetøj, udsmykkede gerichter, vinduernes kannelerede lodposte samt anverfere og stormkroge. Endelig kommer den traditionelle materialeholdning ind- og udvendigt.

5.2 Aarhus Universitet, Nordre Ringgade 1 m.fl., Aarhus Kommune

(23/06414 forelagt af Nanna Secher Larsen og Mia Kroer Ræbild)

Forvaltningen af et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk blev drøftet, og fredningssagen er udskudt til et senere møde.

6. Ophævelse af fredning

6.1 Klingebækgård, Tørskindvej 95, Vejle Kommune

(23/00183 forelagt af Caspar Jørgensen)

Det Særlige Bygningssyn finder fortsat, at den jævne kvæggård med sit enkle og anonyme udseende er et godt og velbevaret eksempel på midtjysk landbrugsbyggeri fra 1800-årene, hvor også den senere landbrugsudvikling med stigende mekanisering er synlig i form af et lille fritliggende motorhus ved ladens sydside. Gårdens helstøbte avlslænger og stuehus har - trods udskiftning af vinduer og hoveddør i stuehuset - bevaret mange oprindelige træk.

Det Særlige Bygningssyn finder, at gårdens bærende fredningsværdier dels knytter sig til gårdens anlægstype med det fritliggende stuehus og de tre sammenbyggede avlslænger omkring den pigstensbelagte gårdsplads, dels til materialerne i form af grundmurede, kalkede ydervægge, støbejernsvinduer, træladeporte, avlslængernes stråtage med tørvemønning og stuehuset ubrudte halvvalmede tag.

For avlslængerne indebærer dette, at de hvidkalkede vægge, portgennemkørslen, de fire store dobbelte porte, døre og vinduer samt de trekvartvalmede stråtage, som kun brydes af én lugekvist mod øst og buerne over portgennemkørslen og portene skal opretholdes. Indvendigt vil der blive lagt vægt på, at lofterne over hestestalden og kostalden bibeholdes, samt at ladens store rum uden loft opretholdes.

For stuehuset indebærer dette, at de hvidkalkede ydervægge med gulkalket gesims, to skorstenspiber og det ubrudte, kvartvalmede tag, dør- og vinduesåbninger skal opretholdes. Indvendig vil der blive lagt vægt på, at bibeholde ruminddelingen med en stue på hver side af indgangen, storstuen mod vest og et bryggers mod øst. Videre vil der blive lagt vægt på, at de bevarede fyldingsdøre med tilhørende gerichter, de ådrede lister og gerichter i entréen samt de profilerede bræddelofter i bl.a. stuerne på hver side af indgangen bibeholdes.

Endelig skal Det Særlige Bygningssyn henstille, at der ved en kommende restaurering søges gennemført en retablering af den udskiftede hoveddør og de udskiftede vinduer med udgangspunkt i de bevarede originale vinduer. Bygningssynet lægger vægt på, at gårdens enkle og uprangende karakter med de mange funktionelle bygningsdele opretholdes. Dertil kommer, at Det Særlige Bygningssyn finder, at gården med sin markante landskabelige placering lige uden for den naturfredede Vejle Ådal er med til at understrege landskabets egenart og på denne måde indgår i en helt unik helhed.

Det Særlige Bygningssyn finder således fortsat, at Klingebækgård, Tørskindvej 95 i Vejle kommune bestående af et fritliggende stuehus (ca. 1830), de tre sammenbyggede avlslænger (1827 og 1894), roehuset tilbygget på staldens østside, motorhuset ved ladens sydside samt gårdspladsen har de arkitektoniske og især kulturhistoriske værdier, som kan begrunde en opretholdelse af fredningen.

6.2 Den tidl. herredsfogedbolig, Sandagervej 49, Jammerbugt Kommune (23/05520 forelagt af Johan Westh Hage)

Det Særlige Bygningssyn finder, at Den tidligere herredsfogedbolig i Fjerritslev er et markant eksempel på statens gedigne bygninger fra perioden og at den står som et af de meget få eksempler i landet adskilt fra selve retsbygningen. I sammenhæng med den fredede retsbygning udgør bygningen en del af et vigtigt nationalt kulturmiljø.

Fjernelse af puds og gulve har svækket bygningens fredningsværdier i det indre. Imidlertid er bygningens rumstruktur i det store og hele opretholdt, de oprindelige trapper bevaret og det er muligt at genanvende og hvor nødvendigt genskabe døre med forlæg i de oprindelige døre og gerichter, som er opbevaret i et skur på ejendommen. Det bemærkes, at ejendommen på fredningstidspunktet ikke stod med den oprindelige farvesætning i det indre. Bygningssynet finder, at det er muligt i høj grad at genskabe bygningens oprindelige udtryk i det indre.

Som Bygningssynet skrev i sin oprindelige indstilling i 2008 knytter de bærende fredningsværdier sig især til bygningens ydre med de kamtakkede gavle og det centrale tårn samt til hallens stjernehvælv, til trappeopgangene og de oprindelige døre og vinduer. Dette gør sig stadig gældende.

På denne baggrund indstiller Det Særlige Bygningssyn til at fredningen opretholdes. Bygningssynet bifalder, at styrelsen prioriterer en høj økonomisk støtte til genopretning af de indre overflader.

7. Delvis ophævelse af fredning

7.1 Albæk, Hjortholmvej 4, Rebild Kommune

(23/05561 forelagt af Vibe Ødegaard)

Det Særlige Bygningssyn har fået forelagt spørgsmålet om, hvorvidt fredningen af ”de fire lindetræer på gårdspladsen foran stuehuset” på herregården Albæk, Hjortholmvej 41, Rebild Kommune, bør ophæves. Bygningssynet har i den forbindelse erfaret, at fredningsmyndighederne i 1990’erne har givet tilladelse til, at to af træerne mod henholdsvis nord og syd kunne fældes uden, at der fandt genplantning sted. Bygningssynet finder denne afgørelse uheldig og mener, at forholdene snarest bør genoprettes, således at fredningsomfanget atter bliver retvisende.

Det er Bygningssynets opfattelse, at træerækken foran hovedbygningens facade er – og især var – et markant og karaktergivende træk med såvel arkitektonisk som kulturhistorisk værdi. Formentlig er træerne plantet i forbindelse med en større ombygning omkring år 1800, hvor hovedbygningen fik sit nuværende udtryk. Træerækken er således tænkt ind som en del af den fornyede arkitektur samtidig med, at løvet har kunnet give en behagelig skygge til de sydøstvendte stuer mod gårdspladsen.

Det Særlige Bygningssyn indstiller således til, at fredningen af Albæk opretholdes i sit nuværende omfang. Bygningssynet anbefaler endvidere, at der nord for hoveddøren og længst mod syd plantes i alt tre nye lindetræer i samme sort og størrelse som det yngre træ umiddelbart syd for hoveddøren, således at harmonien i anlægget genskabes. Bygningssynet vil ikke være afvisende over for at øge træernes afstand til facaden til cirka 120 cm ved nyplantning, og det er Bygningssynets opfattelse, at fremtidige gener fra træerne vil kunne imødegås ved regelmæssig, professionel beskæring.

8. Bygningssynets beretning 2019-2023

Det Særlige Bygningssyn fik udleveret et prøvetryk af beretningen, der efter en sidste korrekturlæsning vil blive trykt, så den kan udleveres til Bygningssynet til næste møde d. 31. august 2023.

9. Eventuelt

Intet hertil.